BO'LAJAK MUTAXASSISLARNING DARSNI KUZATISH, TAHLIL QILISH VA HUJJATLASHTIRISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Karimqulov Otabek Umarqulovich

Osiyo xalqaro universiteti magistri

Annotatsiya: Maqolada bo'lajak mutaxassislarning darsni kuzatish, tahlil qilish va uning natijalarini hujjatlashtirish ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy hamda metodik jihatlari yoritilgan. Mazkur ko'nikmalarning tarkibiy tuzilishi ochib berilib, ularni bosqichma-bosqich shakllantirish yo'llari va buning uchun zarur pedagogik shart-sharoitlar asoslangan. Shuningdek, dars tahlilining turlari, kuzatish materiallarini rasmiylashtirishga qo'yiladigan talablar hamda ushbu jarayonda refleksiv yondashuvning o'rni tavsiflangan.

Kalit so'zlar: dars tahlili, pedagogik kuzatish, hujjatlashtirish, kasbiy kompetensiya, bo'lajak o'qituvchi, refleksiya, tahlil xaritasi, metodik tayyorgarlik.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimini isloh qilish jarayonlari pedagog kadrlar tayyorlash sifatiga yangicha talablar qo'ymoqda. O'zbekiston Respublikasida uzluksiz ta'limni rivojlantirishga qaratilgan me'yoriy hujjatlarda o'qituvchining kasbiy mahoratini oshirish, uni zamonaviy metodik bilimlar bilan qurollantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shu nuqtayi nazardan, oliy pedagogik ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan bo'lajak mutaxassislarning amaliy tayyorgarligini kuchaytirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Darsni kuzatish va tahlil qilish o'qituvchilik faoliyatining o'zagini tashkil etuvchi kasbiy malakalardan biridir. Tajribali pedagogning mashg'ulotini kuzatgan talaba unda qo'llanilgan metodlarni, o'quvchilar faolligini ta'minlash usullarini, vaqt taqsimotini va didaktik vositalardan foydalanish madaniyatini bevosita o'zlashtiradi. Biroq kuzatishning o'zi yetarli emas: ko'rilgan jarayonni ilmiy asosda tahlil etish hamda xulosalarni belgilangan tartibda hujjatlashtirish orqaligina u chinakam kasbiy tajribaga aylanadi. Rasmiylashtirilgan tahlil materiallari kelgusida metodik ishlanmalar yaratish, o'z faoliyatini rejalashtirish va takomillashtirish uchun ishonchli manba bo'lib xizmat qiladi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, pedagogika yo'nalishi talabalarining aksariyati darsni kuzatish jarayonida e'tiborni tashqi jihatlarga qaratib, mashg'ulotning ichki didaktik mantig'ini ilg'ay olmaydi, tahlil natijalarini esa yuzaki va tizimsiz bayon etadi. Bu holat mazkur ko'nikmalarni maqsadli, izchil va metodik jihatdan asoslangan tarzda rivojlantirish zaruratini keltirib chiqaradi. Ushbu maqolaning maqsadi — bo'lajak mutaxassislarda darsni kuzatish, tahlil qilish va hujjatlashtirish ko'nikmalarini rivojlantirishning mazmuni, bosqichlari hamda pedagogik shart-sharoitlarini asoslab berishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Dars tahlili muammosi pedagogika fanida uzoq yillardan buyon o'rganib kelinmoqda. Yu.A.Konarjevskiy darsni yaxlit tizim sifatida qarab, uni tarkibiy qismlarga ajratgan holda tahlil etishning nazariy asoslarini ishlab chiqqan. M.I.Maxmutov zamonaviy dars tuzilishini, uning maqsadli, mazmuniy va protsessual jihatlarini ochib bergan bo'lsa, Yu.K.Babanskiy ta'lim jarayonini optimallashtirish konsepsiyasi doirasida mashg'ulot samaradorligini baholash mezonlarini asoslagan. E.F.Zeer tadqiqotlarida esa kasbiy ta'lim jarayonida mutaxassis shaxsining rivojlanish bosqichlari va kasbiy muhim sifatlarning shakllanish qonuniyatlari yoritilgan.

Respublikamiz olimlaridan O'.Tolipov va M.Usmonboyeva pedagogik texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etish masalalarini tadqiq qilgan, J.G'.Yo'ldoshev zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etishning tashkiliy-metodik jihatlarini asoslagan, R.Ishmuhamedov innovatsion yondashuvlar asosida o'quv jarayonini loyihalash yo'llarini ko'rsatib bergan. Shu bilan birga, mavjud ishlarda dars tahlili ko'proq rahbar yoki metodist faoliyati nuqtayi nazaridan yoritilgan bo'lib, aynan bo'lajak mutaxassisda ushbu ko'nikmalarni hujjatlashtirish malakasi bilan uzviy bog'liqlikda rivojlantirish masalasi yetarlicha ochib berilmagan.

Tadqiqot davomida ilmiy-metodik adabiyotlarni qiyosiy o'rganish, oliy ta'limning pedagogika yo'nalishidagi o'quv-me'yoriy hujjatlarni tahlil qilish, pedagogik kuzatish, talabalar bilan suhbat va so'rovnoma o'tkazish hamda ilg'or pedagogik tajribalarni umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Olingan materiallar tizimlashtirilib, ko'nikmalar tarkibi va ularni rivojlantirish bosqichlarini asoslashga xizmat qildi.

Natijalar va muhokama

Darsni kuzatish, tahlil qilish va hujjatlashtirish — o'zaro uzviy bog'liq uchta faoliyat turi bo'lib, ular birgalikda bo'lajak o'qituvchining analitik madaniyatini tashkil etadi. Kuzatish deganda mashg'ulot jarayonini oldindan belgilangan maqsad va dastur asosida maqsadli idrok etish tushuniladi. Tahlil bosqichida to'plangan faktik material didaktik tamoyillar nuqtayi nazaridan baholanadi, sabab-oqibat aloqalari aniqlanadi. Hujjatlashtirish esa kuzatish va tahlil natijalarini me'yoriy talablarga muvofiq yozma shaklda qayd etishni anglatadi.

O'tkazilgan tadqiqot mazkur ko'nikmalar tarkibida to'rtta o'zaro bog'liq komponentni ajratish imkonini berdi. Motivatsion-qadriyatli komponent talabaning dars tahliliga kasbiy o'sish vositasi sifatida qiziqishini aks ettiradi. Kognitiv komponent dars tipologiyasi, uning tuzilishi, tahlil turlari va mezonlari haqidagi bilimlar majmuini qamrab oladi. Operatsional-amaliy komponent kuzatish dasturini tuzish, faktlarni qayd etish, ularni umumlashtirish va rasmiylashtirish amallarini o'z ichiga oladi. Refleksiv-baholash komponenti esa talabaning o'z analitik faoliyatini tanqidiy idrok etishi hamda yo'l qo'yilgan kamchiliklarni mustaqil tuzatish qobiliyatida namoyon bo'ladi.

Bo'lajak mutaxassis dars tahlilining asosiy turlarini farqlay olishi lozim. To'liq tahlil mashg'ulotning barcha jihatlarini yaxlit qamrab olsa, qisqa tahlil uning umumiy natijadorligini baholash bilan cheklanadi. Aspektli tahlilda darsning muayyan tomoni — masalan, o'quvchilar mustaqil ishini tashkil etish yoki baholash tizimi — chuqur o'rganiladi. Didaktik tahlil ta'lim mazmuni va metodlarining maqsadga muvofiqligini, psixologik tahlil esa o'quvchilarning diqqati, qiziqishi va o'qituvchi bilan munosabatlar muhitini tekshirishga yo'naltiriladi. Tahlil turini to'g'ri tanlash kuzatish dasturining aniq maqsadli bo'lishini ta'minlaydi.

Hujjatlashtirish ko'nikmasi kuzatish bayonnomasi, dars tahlili xaritasi va yakuniy xulosa kabi hujjatlarni yuritish malakasini nazarda tutadi. Kuzatish bayonnomasida mashg'ulotning borishi xronologik izchillikda, faktlarga tayangan holda qayd etiladi; unda kuzatuvchining shaxsiy mulohazalari faktik materialdan ajratib ko'rsatilishi talab qilinadi. Tahlil xaritasi oldindan ishlab chiqilgan mezonlar tizimiga asoslanib to'ldiriladi, bu esa baholashning xolisligini oshiradi. Yakuniy xulosada darsning yutuqlari, kamchiliklari va ularni bartaraf etishga doir tavsiyalar mantiqiy asoslangan tarzda ifodalanadi. Barcha hujjatlarga sana, mashg'ulot mavzusi, sinf yoki guruh, o'qituvchi haqidagi ma'lumotlar to'liq kiritilishi shart.

Mazkur ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonini uch bosqichda tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Birinchi — nazariy tayyorgarlik bosqichida talabalar pedagogika va xususiy metodika fanlari doirasida dars tuzilishi, tahlil turlari va hujjat shakllari bilan tanishadilar, videodarslar asosida mashq qiladilar. Ikkinchi — amaliy bosqich pedagogik amaliyot davriga

to'g'ri kelib, unda talaba tajribali o'qituvchilar darslarini bevosita kuzatadi, metodist rahbarligida tahlil xaritalarini to'ldiradi va bayonnomalar yuritadi. Uchinchi — mustaqil-ijodiy bosqichda talaba o'z darslarini va kursdoshlari mashg'ulotlarini mustaqil tahlil etib, o'zaro taqriz tayyorlaydi hamda tahlil natijalarini ilmiy-metodik anjumanlarda muhokamaga qo'yadi.

Tajriba-sinov ishlari davomida quyidagi pedagogik shart-sharoitlar samarali ekanligi ma'lum bo'ldi: tahlil faoliyatini bosqichma-bosqich murakkablashtirib borish; har bir kuzatishdan so'ng jamoaviy muhokama va refleksiya tashkil etish; yagona mezonlarga asoslangan tahlil xaritalaridan foydalanish; talabalarning analitik ishlarini portfolio shaklida to'plab borish. Ko'nikmalarning rivojlanganlik darajasini baholashda tahlilning to'liqligi, xulosalarning asoslanganligi va hujjatlarning me'yoriy talablarga muvofiqligi asosiy mezon sifatida xizmat qildi; shu asosda past, o'rta va yuqori darajalar farqlandi.

Xulosa

Bo'lajak mutaxassislarning darsni kuzatish, tahlil qilish va hujjatlashtirish ko'nikmalari yaxlit tizim bo'lib, ularni bir-biridan ajratilgan holda shakllantirish kutilgan natijani bermaydi. Ushbu ko'nikmalar motivatsion-qadriyatli, kognitiv, operatsional-amaliy va refleksiv-baholash komponentlarining uyg'unligida rivojlanadi hamda nazariy tayyorgarlik, amaliy faoliyat va mustaqil-ijodiy ish bosqichlarini izchil bosib o'tishni taqozo etadi.

Tahlil faoliyatini muntazam ravishda hujjatlashtirib borish talabada kasbiy mas'uliyatni, faktlarga tayanib fikrlash madaniyatini va o'z faoliyatiga tanqidiy munosabatni tarbiyalaydi. Oliy ta'lim muassasalarida pedagogik amaliyot dasturlariga dars tahlili bo'yicha maxsus topshiriqlar majmuini kiritish, yagona tahlil xaritalarini ishlab chiqish va talabalar portfoliosini joriy etish mazkur ko'nikmalarning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentyabr, O'RQ-637-son.
2. Konarjevskiy Yu.A. Analiz uroka. — M.: Pedagogicheskiy poisk, 2000. — 336 s.
3. Maxmutov M.I. Sovremenniy urok. — M.: Pedagogika, 1985. — 184 s.
4. Babanskiy Yu.K. Optimizatsiya uchebno-vospitatelnogo protsessa. — M.: Prosveshenie, 1982. — 192 s.
5. Zeer E.F. Psixologiya professionalnogo obrazovaniya. — M.: Akademiya, 2009. — 384 s. Akbarovna, I. S. (2023). NEUROPHYSIOLOGY BASIS OF HORMONES. TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN, 1(5), 68-77.
6. Akbarovna, I. S. (2023). Formation of Ideological Immunity to Destructive Information in Adolescents. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(10), 119-122.
7. Икромова, С. А. (2023). ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИММУНИТЕТА К ДЕСТРУКТИВНЫМ ИДЕЯМ У ПОДРОСТКОВ. European research, (3 (81)), 47-49.
8. Ikromova, S. (2024). PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA SHAKLLARI VA MAZMUNI. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 918-924.